

1. Maastrichtski kriteriji i uključivanje sive ekonomije – slučaj Hrvatske

Željko Lovrinčević*
Zdravko Marić**
Davor Mikulić***

Sažetak

Europska unija uvela je eksplicitnu obvezu za sve nove zemlje članice da u službeni podatak o BDP-u uključe i procjenu sive ekonomije koja je posljedica statističkih ili ekonomskih razloga. U tu namjenu za zemlje kandidate, od kojih je deset postalo punopravnim članicama EU 1. svibnja 2004. godine, osmišljen je tzv. Eurostatov Exhaustiveness program¹. U skladu s rezultatima tog programa, nove članice EU u službeni BDP uključuju i korekciju za sivu ekonomiju.

Uključivanjem sive ekonomije, Hrvatska po dosegnutom BDP-u po stanovniku mjenom po paritetu kupovne moći, smanjuje zaostatak za EU-25. Smanjuje se i udio ukupnih izdataka konsolidiranog sektora države, čime se Hrvatska nalazi ispod prosjeka zemalja NMS-8. Glede udjela javnog duga u BDP-u i nakon uključivanja sive ekonomije, Hrvatska se nalazi u lošijoj poziciji od većine NMS-8 zemalja. Glede Maastrichtskih kriterija konvergencije, postupak uključivanja sive ekonomije ne mijenja situaciju sadašnjeg (ne)ispunjavanja kriterija. Uključivanje

---

* Željko Lovrinčević, znanstveni suradnik, Ekonomski institut, Zagreb.

** Zdravko Marić, asistent, Ekonomski institut, Zagreb.

*** Davor Mikulić, znanstveni suradnik, Ekonomski institut, Zagreb.

Napomena uredništva: Ovaj rad je pripremljen dok je kolega Marić radio u Ekonomskom institutu, Zagreb. U međuvremenu je imenovan pomoćnikom ministra u Ministarstvu financija RH.

¹ Exhaustiveness program mogao bi se na hrvatskom jeziku opisati kao program kojim se utvrđuje iscrpnost statističkog obuhvata i usklađenost s međunarodno prihvaćenom metodologijom pri izračunu nacionalnih računa. U nastavku teksta koristi se engleski termin Exhaustiveness program.

sive ekonomije utječe na dva indikatora: indikator udjela deficita sektora države u BDP-u i indikator udjela javnog duga u BDP-u. Uključivanjem sive ekonomije ne postiže se ispunjavanje kriterija deficita sektora opće države. Kriterij veličine javnog duga, Hrvatska zadovoljava i bez uključivanja sive ekonomije. Kriteriji inflacije i visine dugoročnih kamatnih stopa nisu izravno vezani uz veličinu BDP-a. Međutim, uključivanjem sive ekonomije, uz pretpostavku nastavka procesa konsolidacije javnih financija, postaje više nego razvidno da će Hrvatska relativno lako ispuniti sve Maastrichtske kriterije prije ulaska u EU, čime će prihvaćanje eura kao službene valute biti moguće u vrlo brzom roku nakon primjene prijelaznog ERMII mehanizma.

Ključne riječi: Maastrichtski kriteriji, siva ekonomija, Hrvatska

JEL klasifikacija: E01, E26, E61

1. Uvod

U svakom gospodarstvu postoji dio ekonomske aktivnosti koji nije obuhvaćen standardnim statističkim istraživanjima, a trebao bi biti prema usporedivoj međunarodnoj metodologiji uključen u obračun bruto domaćeg proizvoda (BDP). Razlozi neuključivanja mogu biti razni, a bez obzira o kojim se razlozima radi, pojam siva ekonomija obuhvaća one aktivnosti koje bi se prema metodologiji obračuna trebale uključiti u obračun nacionalnih računa, ali nisu obuhvaćene.

Podaci o razini ukupnog BDP-a bez uključene sive ekonomije mogu uputiti na pogrešan zaključak o razini razvijenosti nekog gospodarstva, ali i o kretanju ukupne gospodarske aktivnosti, što može u određenim slučajevima dovesti do ozbiljnih posljedica. Pitanje razine razvijenosti mjereno BDP-om po stanovniku postaje iznimno značajno u novom okruženju priključivanja EU, jer većina prava u smislu potraživanja, odnosno obveza prema europskim fondovima ovisi o službeno zabilježenoj razini BDP-a po stanovniku.

Nema dvojbe da bi procjenu veličine sive ekonomije svakako trebalo uključiti u ukupni BDP svake zemlje, pa tako i Hrvatske. To je u skladu s preporukama međunarodnih institucija koje u svom djelokrugu rada metodološki razvijaju i unapređuju sustav nacionalnih računa, kao i s obvezom zemalja kandidata za EU da u službeni BDP uključe procjenu veličine sive ekonomije². Istovremeno, uključivanje sive ekonomije u službene statistike treba poslužiti kao polazište pri formuliranju gospodarske politike usmjerene na smanjivanje porezne evazije, ali i ublažavanje posljedica koje mogu proizlaziti iz netočnih informacija glede makroekonomskog okvira.

U ovom radu prikazuju se posljedice sive ekonomije prije svega s aspekta usporedbe osnovnih makroekonomskih podataka o hrvatskom gospodarstvu i gospodarstvima zemalja novih članica EU koje su bile dužne prije ulaska u EU korigirati službeni podatak o BDP-u za procijenjenu veličinu sive ekonomije. Na

---

² Vidjeti *System of National Accounts 1993*, odlomci 6.30-6.36, Eurostat, European Union (2002 Exhaustiveness Project).

taj način službeni pokazatelji o osnovnim makroekonomskim kretanjima u Hrvatskoj nisu u potpunosti usporedivi s podacima iz te skupine zemalja.

U prvom dijelu ukratko su prikazani radovi koji se bave posljedicama razvoja sive ekonomije. Drugi dio prikazuje metode procjene sive ekonomije s posebnim osvrtom na Eurostatov Exhaustiveness program koji je dizajniran upravo za zemlje kandidate za članstvo u EU. Po tom programu sve su zemlje članice prije ulaska u EU korigirale službeni BDP za prosječno 12,1 posto. Rezultati primjene iste Eurostatove metode za Hrvatsku prikazani su u trećem dijelu, dok posljednji dio prikazuje učinak koji bi uključivanje sive ekonomije u službeni BDP Hrvatske imalo na osnovne makroekonomske pokazatelje u kontekstu usporedbe sa zemljama novim članicama EU.

2. Posljedice razvoja sive ekonomije

Osim izravnih posljedica razvoja sive ekonomije koje se uglavnom očituju kao gubitak poreznih prihoda, ponekad su jednako važne i neizravne. To se u prvom redu odnosi na iskrivljeni statističko-informacijski sustav gospodarstva, što može imati ozbiljne posljedice na formuliranje odgovarajuće ekonomske politike.

Povećani udio sive ekonomije izravno utječe na ostvarivanje manjih državnih prihoda od potencijalnih. Ako je moguće ostvariti istodobno smanjenje državnih izdataka, tada će se manjak prihoda odraziti kao smanjenje ukupne usluge koju državne jedinice pružaju ostatku gospodarstva. Ako izdaci, što je u praksi uobičajeno, nisu podložni smanjivanju, tada će rast neslužbenog dijela gospodarstva utjecati na pojavu proračunskog deficita sa svim negativnim popratnim pojavama.

U nastojanju da ostvare željenu razinu državne potrošnje, porezne vlasti uobičajeno će reagirati na način da gubitke poreza, zbog rasta sive ekonomije, kompenziraju povećanim poreznim stopama. To, pak, za posljedicu ima dodatno opterećenje onog dijela gospodarstva koje plaća poreze, čime mu se povećavaju

troškovi i smanjuje konkurentnost. Ovisno o sklonosti preuzimanja rizika povećanjem poreznih stopa, moguć je daljnji porast sive ekonomije.

Empirijska analiza Loayza (1996) pokazuje da veće smanjenje sive ekonomije vodi k značajnom povećanju poreznih prihoda i stoga većoj količini i boljoj kvaliteti javnih usluga, koje su ključne za ekonomski rast. Analiza pokazuje da u zemljama u kojima je službeno porezno opterećenje više od tzv. optimalnog poreznog opterećenja i gdje je kapacitet javne uprave za primjenu zakona slab, BDP raste sporije, a prirodna se stopa nezaposlenosti povećava. Autor empirijski utvrđuje za zemlje Latinske Amerike da, ako siva ekonomija poraste za 1 postotni bod, stopa rasta službenog BDP-a se smanjuje za 1,22 posto. Porast sive ekonomije negativno utječe na stopu rasta na način da smanjuje raspoloživost usluga javnog sektora za sve subjekte u gospodarstvu, odnosno da koristi financijska sredstva neefikasno.

Međutim, hipoteza o negativnom učinku neformalnog sektora na ekonomski rast nije široko prihvaćena. Istraživanje Loayze je kritizirano zbog pretpostavke da proizvodna tehnologija ovisi o javnim uslugama koje se financiraju iz poreza, a što je suprotno definiciji javnog dobra. Suprotan stav o pozitivnom učinku sive ekonomije na rast iznosi Asea (1996), koji zaključuje da neformalni sektor gospodarstva može doprinijeti razvitku tržišta, povećati izvore financiranja, ojačati poduzetništvo i pozitivno utjecati na institucionalne promjene.

Adam i Ginsburgh (1985) utvrdili su pozitivnu vezu između rasta sivog i službenog gospodarstva, te zaključuju da uz određene pretpostavke (niski troškovi ulaska u sivu ekonomiju), ekspanzivna fiskalna politika može podjednako utjecati i na službeno i neslužbeno gospodarstvo. Fichtenbaum (1989) tvrdi da je uspoređivanje rasta proizvodnosti u SAD-u u razdoblju 1970-1989. precijenjeno budući se ne uzima u obzir brzi porast sive ekonomije. Glede pozitivnih popratnih učinaka neslužbenog na službeno gospodarstvo, Schneider (2000) pokazuje da se više od 66 posto svih zarada ostvarenih u sivoj ekonomiji odmah potroši u službenom gospodarstvu. Bhattacharyya (1999) nalazi značajan učinak koji siva ekonomija ima na osobnu potrošnju u Velikoj Britaniji. Siva ekonomija ima pozitivan učinak na potrošnju netrajnih dobara i usluga, ali još značajniji na kupovinu trajnih potrošnih dobara. Slične empirijske zaključke o međusobnom utjecaju službenog i neslužbenog gospodarstva nudi i Tanzi (1999).

Iako neki autori u pozitivne značajke sive ekonomije u tranzicijskim zemljama ubrajaju i karakteristiku socijalnog amortizera, kojim se ublažavaju posljedice negativnih učinaka tranzicije, u literaturi postoji i suprotno mišljenje da se siva ekonomija ne može smatrati socijalnim amortizerom za zbrinjavanje nezaposlenih osoba³.

Sa statističkog stajališta, uz pojavu sive ekonomije vezana je mogućnost točnih međuvremenskih i međuprostornih usporedbi. Bez kvalitetne procjene sive ekonomije, usporedbe između zemalja mogu upućivati na pogrešne zaključke o relativnoj razini blagostanja. Često su i visine članarina u međunarodnim asocijacijama vezane uz prosječni dohodak po stanovniku, te je nerazmjern i udio u financiranju u slučaju kad je neslužbeni sektor različite veličine u zemljama članicama.

Kvalitetan informacijsko-statistički sustav je nužan za provođenje ekonomskih analiza, ali i za praćenje gospodarstva i vođenje makroekonomske politike. Na osnovi nepotpunih ili čak pogrešnih podataka moguće je analizom pojava doći do pogrešnog zaključka, što može imati ozbiljne posljedice u slučaju da se oni koriste pri formuliranju gospodarske politike.

Ovaj rad na primjeru hrvatskog gospodarstva utvrđuje može li korištenje iskrivljenog informacijsko-statističkog sustava koji se temelji na uporabi službenog BDP-a utjecati na brzinu ostvarivanja Maastrichtskih kriterija, te prihvatanja eura kao službene valute.

---

³ *Socijalnu ulogu sive ekonomije za hrvatsko gospodarstvo obrađivali su Karajić (2002) i Bejaković (1997).*

3. Različite metode mjerenja sive ekonomije – usporedba rezultata

---

Postoje različite metode procjene sive ekonomije. Optimalna metoda mjerenja za pojedinu zemlju ovisi o specifičnostima gospodarstva, poreznom i pravnom sustavu. Prema zajedničkim značajkama, metode se mogu klasificirati na sljedeći način⁴:

- a) Izravne metode:
  - ankete,
  - porezna revizija.
- b) Neizravne metode:
  - razlika porezne statistike i nacionalnih računa,
  - razlika primitaka i izdataka – makropristup,
  - razlika primitaka i izdataka – mikropristup,
  - tržište radne snage,
  - gotovina u optjecaju,
  - metoda transakcija,
  - metoda uporabe podataka o fizičkim inputima.
- c) Uzročni modeli:
  - potražnja za gotovim novcem,
  - determinante/indikator.

3.1. Siva ekonomija u razvijenim tržišnim gospodarstvima

Međuzavisnost rezultata, te sustavna precijenjenost, odnosno podcijenjenost koju pojedine metode izračuna sive ekonomije daju, najbolje je shvatiti usporedbom rezultata na homogenom skupu zemalja u dužem razdoblju. Jedna takva usporedba prikazana je u Tablici 1.

---

⁴ Vidjeti primjerice Schneider (2002).

Tablica 1. Usporedba rezultata procijenjene sive ekonomije za pet OECD zemalja, korištenjem devet različitih metoda za razdoblje 1970-1990.

Obujam sive ekonomije (u % BDP-a)					
Metoda	Kanada	Njemačka	Velika Britanija	Italija	SAD
Anketa kućanstava	1,3	-	-	-	5,6
Porezna revizija	2,9	-	-	5,4	8,2
Razlika rashoda i dohotka	-	13,4	4,2	5,6	6,1
Podaci o zaposlenosti	-	34,0	-	18,4	-
Metoda inputa	11,2	14,5	13,2	19,3	8,8
Metoda Tanzi	8,1	8,3	7,9	15,8	4,7
Metoda Gutmann	14,9	-	9,1	26,6	11,5
Transakcijski pristup (Feige)	21,1	25,0	15,3	26,5	20,9
MIMIC	8,7	6,7	8,0	10,5	8,2

Izvor: Schneider i Enste (2000).

U slučaju monetarnog pristupa, u pravilu s identičnim definicijama, empirijski je utvrđeno da Feigeova metoda daje procjenu sive ekonomije višu od Gutmannove, a ova pak, višu od Tanzijeve metode.

Glede metode neusklađenosti nacionalnih računa rijetko za koju zemlju postoji dulja serija koja bi prikazivala udio sive ekonomije na temelju primjene ove metode. Uzrok je tome uobičajena praksa statističkih ureda nacionalnih računa da usklade BDP prema različitim pristupima prije objave. To je rezultat težnje za postojanjem samo jednog podatka o BDP-u za referentno razdoblje koji objavljuje službena statistika.

Već na temelju površne usporedbe može se zaključiti da procjena sive ekonomije na temelju analize razlika u nacionalnim računima daje mnogo nižu razinu pojave od skupina monetarnih metoda. Razlog za to leži u činjenici što se metodom bilježi samo razlika između dvaju nezavisnih pristupa procjeni BDP-a, a da zapravo oba pristupa ne moraju obuhvaćati cjelokupnu gospodarsku aktivnost, pa time dio sive ekonomije može i dalje ostati neotkriven primjenom ove metode.

Glede veličine sive ekonomije mjerene primjenom modela determinante/indikatora (MIMIC) moguće je dobiti samo relativnu veličinu sive ekonomije u usporedbi sa

skupinom zemalja. U našem primjeru, ocjene veličine sive ekonomije se nalaze u kategoriji tzv. nižih konzervativnijih procjena veličine sive ekonomije. Uvijek, naravno, ostaje pitanje odabira bazne zemlje, jer ova metoda mjeri kretanje relativnog odnosa sive ekonomije više zemalja, dok je odabir bazne zemlje proizvoljan. Usporedbom rezultata po zemljama, uočljivo je da se metodom usporedbe ukupnih rashoda i ukupnog dohotka dobiva u pravilu niža razina procjene sive ekonomije nego što je to slučaj s primjenom drugih metoda.

Zaključno, transakcijska metoda daje u pravilu najvišu procjenu razine sive ekonomije, za nekoliko puta višu nego što proizlazi iz neusklađenosti sustava nacionalnih računa. Rezultati ostalih metoda (MIMIC, metoda inputa, metoda radne snage) uobičajeno se nalaze između ovih krajnjih vrijednosti.

3.2. Siva ekonomija u tranzicijskim zemljama

Glede tranzicijskih zemalja, zbog oskudnosti skupa podataka, vrlo je teško naći sveobuhvatne i metodološki usporedive studije. Naime, najčešće korišteni pristup u tržišnim gospodarstvima je monetarni pristup koji, zbog procesa remonetizacije i značajnog produblivanja financijskog tržišta u tranzicijskim zemljama, nema smisla upotrebljavati. Pojedini indikatori o veličini i složenosti zakonske regulative, odnosno poreznom moralu nisu raspoloživi. Sustav nacionalnih računa je još u razvitku pa sve metode, koje se oslanjaju na uporabu različitih izvora s dohodovne i potrošne strane, nisu po zemljama metodološki usklađene. Na kraju, ostaju dva pristupa koja koriste autori u proučavanju veličine sive ekonomije u tranzicijskim zemljama. Prvi je pristup preko tzv. inputa, gdje se kao indikator koriste podaci o potrošnji električne energije, a drugi je tzv. Eurostatov pristup koji se koristi u Exhaustiveness programu za zemlje kandidate za EU.

3.2.1. Metoda inputa (potrošnje električne energije) i siva ekonomija u tranziciji

Iako su neki istraživači koristili podatke o inputima za procjenu sive ekonomije i ranije, primjena metode električne energije razvila se relativno kasno. Za mjerenje

ukupne ekonomske aktivnosti u nekom gospodarstvu Kaufmann i Kaliberda (1996), te Lacko (1998) pretpostavljaju da je potrošnja električne energije najbolji fizički indikator. Ukupna (službena) gospodarska aktivnost, kao i potrošnja električne energije poznate su, u pravilu, u svim zemljama svijeta. Autori su pretpostavili da je porast potrošnje električne energije indikator koji dobro opisuje i kretanje ukupnog BDP-a, jer kratkoročna elastičnost iznosi 1. Stoga oni razliku između stope rasta ukupne potrošnje električne energije i zabilježene stope rasta BDP-a (službenog) pripisuju pojavi sive ekonomije.

Tablica 2. Udio sive ekonomije u BDP-u odabranih zemalja prema različitim metodama procjene					
Zemlja	Prosjek svih metoda	Johnson – Metoda inputa el. energije	DYMIMIC	Kaufmann-Kaliberda	Lacko
		1994/1995.	2000/2001.	1995.	1998.
Bugarska	34,5	32,7	36,4	-	34,5
Češka	16,4	14,5	18,4	12,7	19,9
Estonija	29,9	38,5	39,1	13,4	28,7
Hrvatska	31,3	28,5	32,4	-	32,9
Latvija	42,5	34,8	39,6	54,6	40,8
Litva	28,7	25,2	29,4	27,6	32,5
Mađarska	28,6	28,4	24,4	40,8	20,8
Poljska	17,3	13,9	27,4	14,4	13,4
Rumunjska	16,8	28,3	33,4	23,6	30,0
Slovačka	23,0	15,2	18,3	-	17,0
Slovenija	16,4	23,9	26,7	-	18,4
Prosjek	26,0	24,8	28,4	27,3	24,9

Napomena: Prikazani su rezultati za posljednje raspoložive godine.

Izvor: Lacko (1998) za Lacko i Kaufmann-Kaliberda metodu, Schneider (2003) za Johnsonovu metodu i DYMIMIC.

U Tablici 2 su prikazani rezultati mjerenja sive ekonomije metodom inputa. Kao što je razvidno iz rezultata, svi prigovori ovoj metodi koji se tiču pretpostavki o elastičnosti potrošnje električne energije, te nepromijenjenoj energetske intenzivnosti proizvodnje, dolaze do punog izražaja⁵. Na primjeru tranzicijskih zemalja ova metoda daje krajnje precijenjene i nepouzdanе podatke o svojoj

⁵ O pretpostavkama i kritikama ove metode vidjeti primjerice u Schneider (2003).

ekonomiji i većina autora ju ne smatra zadovoljavajućom. Njena prednost je u raspoloživosti skupa podataka o potrošnji električne energije.

U nastavku je prikazan Eurostatov pristup mjerenju veličine sive ekonomije u zemljama u tranziciji, koji čini osnovu za mjerenje sive ekonomije u Hrvatskoj u okviru Exhaustiveness programa.

3.3. Eurostatov pristup mjerenju sive ekonomije – Exhaustiveness program za tranzicijske zemlje

3.3.1. Exhaustiveness program – pojam i značenje

Eurostat je 1996. godine započeo s radom na unapređivanju konzistentnosti, pouzdanosti i obuhvata nacionalnih računa tadašnjih zemalja kandidata, a danas novih članica EU-a⁶. Tijekom desetogodišnjeg razdoblja, u tim je zemljama poduzet znatan broj projekata u cilju postizanja usklađenosti sustava nacionalnih računa s metodologijom ESA 1995. Osim postizanja usklađenosti, primarni motiv je bio uključivanje sive ekonomije u službeni BDP. Time se značajno mijenjaju obveze i potraživanja novih zemalja članica EU u smislu financiranja europskih fondova, na način da obveze novih članica prema EU rastu, a potraživanja padaju. To je vrlo važno zbog razumijevanja konteksta cijelog Eurostatova projekta, te učinaka koji će uključivanje sive ekonomije u službeni BDP imati u zemljama novim članicama, odnosno kandidatima.

Na području prilagodbi obuhvata nacionalnih računa zemalja kandidata, kao jednom od najvažnijih ciljanih područja, poduzeta su dva projekta. Jedan je proveden u razdoblju 1998-2000., a drugi u razdoblju 2002-2003. Prvim projektom je definirana metodologija i standardne tablice za tzv. tablični pristup (Tabular Approach) zemalja kandidata, dok je drugim projektom definirani tablični pristup detaljnije razrađen.

---

⁶ *Zemlje nove članice Europske unije od 1. svibnja 2004. su: Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija.*

3.3.2. Oblici propusta u obuhvatu nacionalnih računa (N1-N7): Proizvodni pristup - detaljniji opis

Klasifikacija oblika propusta u obuhvatu nacionalnih računa temelji se na različitim karakteristikama proizvođača, odnosno načinu na koji su podaci dobiveni od njih. Klasifikacija prema vrstama propusta u obuhvatu nacionalnih računa prikazana je na Slici 1. Bez obzira na međusobnu isključivost pojedinih oblika, u praksi se može dogoditi i određeno preklapanje između pojedinih oblika propusta u obuhvatu nacionalnih računa. Tako, na primjer, može doći do preklapanja između N1 i N2 ili između N1 i N6.

Raščlamba pojedinih oblika propusta u obuhvatu ima za cilj osigurati potpuno iscrpno nepreklapajuće izvještavanje, što vodi prema konačnom cilju, a to je točnost i sveobuhvatnost procjena BDP-a. Raščlamba oblika nepotpunog obuhvata nije konačan cilj, te tako niti alokacija pojedinih izvora sive ekonomije nije od presudne važnosti. Važno je da se među zemljama slijedi konzistentan skup procedura kako bi dobiveni podaci bili izravno usporedivi.

Slika 1: Opis pojedinih oblika propusta u obuhvatu nacionalnih računa (N1 – N7) – izvori sive ekonomije

N1	Proizvođač se trebao registrirati (skriveni proizvođač)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Proizvođač se nije registrirao kako bi izbjegao obveze plaćanja poreza i socijalnih doprinosa. To su uglavnom mali proizvođači čiji promet prelazi granicu za prijavu dohodovne aktivnosti. ➤ Proizvođači koji se ne registriraju zato što su uključeni u ilegalne aktivnosti pripadaju pod N2, a ne N1. ➤ Oblik N1 ne obuhvaća sve skrivene aktivnosti. Neke su od njih povezane s oblikom N6.
N2	Ilegalni proizvođači koji se ne registriraju	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Oblik N2 obuhvaća aktivnosti proizvođača koji u potpunosti izbjegava registriranje. ➤ Oblik N2 isključuje ilegalne aktivnosti registriranih pravnih jedinica ili neinkorporiranih poduzeća koji prijavljuju (ili ne prijavljuju) svoje aktivnosti pod oznakom legalnih aktivnosti.
N3	Proizvođač nema obvezu registriranja	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Proizvođač nije obavezan registrirati se s obzirom da nema tržišni output. Uobičajeno u ovu grupu spadaju netržišni proizvođači – kućanstva uključeni u sljedeće aktivnosti: (a) proizvodnja dobara za vlastitu potrošnju ili za vlastite investicije, i (b) izgradnja i popravak objekata za stanovanje. ➤ Proizvođač ima tržišni output, no vrijednost je niža od razine na kojoj se od proizvođača traži i očekuje da se registrira kao poduzetnik.

N4	Registrirana pravna osoba nije uključena u statistički obuhvat	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pravna osoba može biti isključena iz statističkog obuhvata iz nekoliko razloga. Na primjer, poslovni registar je zastario, a procedure ažuriranja su neadekvatne; klasifikacija podataka (prema aktivnostima, veličini ili zemljopisnim oznakama) je netočna; pravna osoba je isključena iz osnovnog skupa za anketni uzorak jer svojom veličinom ne prelazi zadanu granicu; itd.
N5	Registrirano neinkorporirano poduzeće nije uključeno u statistički obuhvat	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Registrirano neinkorporirano poduzeće također može biti isključeno iz statističkog obuhvata iz nekoliko razloga. Na primjer, administrativni registar nije uvijek pravovremeno i u potpunosti dostavljen statističkom uredu. ➤ Iako postoji regularna dostava točnih i opsežnih informacija iz administrativnog registra statističkom uredu, registrirano neinkorporirano poduzeće ne mora biti uključeno u poslovni registar iz nekoliko razloga (vidi pod oblikom N4).
N6	Netočno prijavljivanje proizvođača	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Netočno prijavljivanje redovito znači da se bruto output prijavljuje na nižu vrijednost od stvarne i da je prijavljena međufazna potrošnja više od stvarne, kako bi se smanjilo ili pak i izbjeglo plaćanje poreza na dobit/dohodak, poreza na dodanu vrijednost ili doprinosa za socijalno osiguranje. ➤ Netočno prijavljivanje često uključuje: vođenje paralelnih knjiga; isplate plaća na ruke ("u kuvertama") koje se vode kao međufazna potrošnja; plaćanja u gotovini bez računa; i evazija poreza na dodanu vrijednost.
N7	Statistički nedostaci podataka	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Oblik N7 je podijeljen na N7a – podaci koji su nekompletni, neprikupljeni ili ih je nemoguće izravno prikupiti, i na N7b – podaci koji su krivo sastavljeni i obrađeni od strane statističara. Ova raspodjela omogućava bolje shvaćanje različitih mogućih manjkavosti podataka. Ipak, u praksi N7a i N7b se ne mogu uvijek lako razdvojiti. Sljedeća lista statističkih manjkavosti nije potpuna, ali bi pojedine točke trebale biti analizirane zbog propusta u obuhvatu: <ul style="list-style-type: none"> • Tretman neodaziva jedinica; • Proizvodnja za vlastitu uporabu od strane tržišnih proizvođača; • Napojnice; • Dohoci i isplate u naturi; • Sekundarne aktivnosti. <p>Vidljivo je da neće sve statističke manjkavosti rezultirati podcjenjivanjem službenog BDP. Naglasak je stavljen na identificiranje onih područja koja su više povezana s problemom nepotpunog obuhvata nacionalnih računa.</p>

3.3.3. Ukupna veličina sive ekonomije u tranzicijskim zemljama prema rezultatima Eurostatova Exhaustiveness programa

Tablica 3. prikazuje podatke o udjelima prilagodbi ukupnog obuhvata (sive ekonomije) u postotku BDP-a zemalja novih članica EU. Svi se podaci odnose na 2000. godinu, osim kod Češke i Slovenije, gdje je referentna 2002. godina.

Češka	Estonija	Latvija	Litva	Malta	Mađarska	Poljska	Slovačka	Slovenija	Prosjek
2002.	2000.	2000.	2000.	2000.	2000.	2000.	2000.	2002.	2000.
6,8	11,2	15,1	18,9	5,8	11,9	14,7	14,8	8,1	12,1

Izvor: Eurostat.

Prosječni udio prilagodbi obuhvatu nacionalnih računa u postotku BDP novih članica EU je iznosio 12,1 posto. Najmanji udio prilagodbi su zabilježile Malta i Češka. Ispodprosječni udio su još imale i Slovenija, Estonija i Mađarska. Prema visini udjela prednjače dvije baltičke zemlje, Litva (19 posto) i Latvija (15 posto).

4. Rezultati procjene ukupne sive ekonomije (neslužbenog gospodarstva) u Hrvatskoj u razdoblju 1998-2002.

Ukupna veličina sive ekonomije u Hrvatskoj prikazana je u dvije varijante. Prva varijanta jest zbroj pojedinačnih oblika sive ekonomije prema pristupu Eurostata (N1-N7). Zbog primijenjenih konzervativnih pretpostavki, rezultate ove varijante može se smatrati donjom granicom veličine sive ekonomije koju će Hrvatska najkasnije 2007. godine uključiti u službeni BDP. U drugoj varijanti, na temelju rezultata drugih metoda (metoda inputa, DYMIMIC metoda) i prosječnog odstupanja rezultata drugih metoda i Eurostatove metode ocjenjuje se gornja granica veličine sive ekonomije u Hrvatskoj.

4.1. Procjena ukupne veličine sive ekonomije u Hrvatskoj prema pristupu Eurostata – donja granica procjene

Tijekom 2005. godine započeo je proces procjene sive ekonomije u Hrvatskoj prema metodologiji Eurostata. Projekt se izvodi u suradnji i uz konzultacije eksperata Eurostata i OECD-a za zemlje na prostoru tzv. Zapadnog Balkana. Po

dovršetku projekta, što se očekuje najkasnije 2007. godine, Hrvatska će u službeni BDP uključiti i procjenu sive ekonomije.

Procjena sive ekonomije u Hrvatskoj prema pristupu Eurostata temelji se na:

- metodi inputa radne snage (administrativni izvori i anketa radne snage);
- rezultatima porezne revizije;
- usporedbi pokazatelja bruto proizvodnje, intermedijarne potrošnje i dodane vrijednosti po zaposlenom za različite grupe poduzetnika, ovisno o veličini i djelatnosti;
- procjeni eksperata za dohodak od ilegalnih aktivnosti;
- detaljnoj valorizaciji statističkih izvora za obračun BDP-a i usporedbi s alternativnim izvorima⁷; te
- usklađivanju metodologije obračuna imputirane stambene rente s preporukama Eurostata.

Posebno je napravljena procjena pojedinačnih oblika sive ekonomije (N1-N7), čijim se zbrojem dolazi do podataka o ukupnoj veličini sive ekonomije, odnosno do procjene ukupnog neslužbenog gospodarstva Hrvatske. U Tablicama 4-10 prikazani su rezultati obračuna procjene ukupne sive ekonomije u razdoblju 1998-2002.

Ukupna siva ekonomija (N1-N7) Hrvatske je 2002. godine iznosila 20,1 milijardu kuna s uključenom ilegalnim aktivnostima, odnosno 18,3 milijarde kuna bez ilegalnih aktivnosti (Tablica 4). Osim 1999. godine, u svim je godinama taj iznos povećavan. Podaci za 1998. godinu temelje se na Anketi o radnoj snazi koja u to vrijeme nije obuhvaćala cjelokupni teritorij Hrvatske, već je za to područje napravljena procjena. To je utjecalo više na strukturu, nego li na ukupan podatak o broju zaposlenih. Stoga su podaci o strukturi sive ekonomije 1998. godine manje vjerodostojni, ali je ta godina ipak prikazana budući da navedeni statistički razlozi ne iskrivljuju podatak za ukupno gospodarstvo. Značajne promjene udjela sive ekonomije, primjerice u prerađivačkoj industriji (udjel od 11,8 posto 1998. godine

---

⁷ Više o metodologiji procjene sive ekonomije u Hrvatskoj vidjeti u Lovrinčević i Mikulić (2005).

raste na 21,1 posto u 1999. godini) prije su, stoga, posljedica statističkog obuhvata, nego li stvarnog kretanja.

Najveći dio sive ekonomije 2002. godine čini siva ekonomija u prerađivačkoj industriji (4,1 milijardu kuna, odnosno 22,4 posto iz Tablice 5). Prema visini sive ekonomije, odnosno veličini neslužbenog gospodarstva, slijedi trgovina na veliko i malo, koja je zabilježila neznatni pad vrijednosti udjela sive ekonomije. S 3,6 milijardi kuna (22,8 posto sive ekonomije) 1998. godine, 2002. je trgovina zabilježila pad na 3,5 milijardi kuna sive ekonomije, što je činilo 19,2 posto ukupne sive ekonomije. Pad vrijednosti sive ekonomije je zabilježen još u prijevozu, poslovanju nekretninama i poslovnim uslugama, javnoj upravi, zdravstvu, obrazovanju i osobnim uslugama. Sve ostale djelatnosti zabilježile su rast vrijednosti sive ekonomije u razdoblju 1998-2002. u tekućim cijenama.

Djelatnosti prema NKD	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
A Poljoprivreda, lov i šumarstvo	1.165.650	1.132.127	1.278.390	1.146.476	1.274.328
B Ribarstvo	47.293	22.309	45.710	81.399	106.477
C Rudarstvo i vađenje	24.632	26.064	24.339	29.117	34.330
D Prerađivačka industrija	1.848.512	2.933.550	3.725.331	3.389.270	4.100.407
E Opskrba el. energijom, plinom i vodom	35.709	69.101	57.051	57.347	80.580
F Građevinarstvo	1.307.618	1.024.286	1.497.279	1.991.014	1.852.528
G Trgovina na veliko i malo	3.573.821	3.273.015	3.473.635	4.197.848	3.503.781
H Hoteli i restorani	1.011.792	889.395	1.247.638	1.563.399	1.775.336
I Prijevoz, skladištenje i veze	1.953.164	1.344.103	986.275	1.064.102	1.037.006
J Financijsko posredovanje	227.588	414.363	256.247	125.302	395.050
K Poslovanje nekretninama i posl. usluge	2.736.504	1.317.304	2.220.630	2.362.057	2.642.839
L Javna uprava	38.588	35.684	38.573	35.991	35.221
M Obrazovanje	166.446	193.783	127.823	35.418	118.456
N Zdravstvo	528.288	495.013	365.516	256.153	366.909
O Ostale usluge	997.442	713.957	1.050.197	774.721	948.964
Ilegalne aktivnosti	1.403.558	1.444.106	1.555.692	1.689.523	1.829.778
UKUPNO	17.028.019	15.328.161	17.950.327	18.799.137	20.101.991

Tablica 5. **Udjeli pojedinih djelatnosti u ukupnoj sivoj ekonomiji Hrvatske (bez ilegalnih aktivnosti - N2), u %**

Djelatnosti prema NKD		1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
A	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	7,4	8,2	7,8	6,7	7,0
B	Ribarstvo	0,3	0,2	0,3	0,5	0,6
C	Rudarstvo i vađenje	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2
D	Prerađivačka industrija	11,8	21,1	22,7	19,8	22,4
E	Opskrba el. energijom, plinom i vodom	0,2	0,5	0,3	0,3	0,4
F	Građevinarstvo	8,3	7,4	9,1	11,6	10,1
G	Trgovina na veliko i malo	22,8	23,6	21,2	24,5	19,2
H	Hoteli i restorani	6,5	6,4	7,6	9,1	9,7
I	Prijevoz, skladištenje i veze	12,5	9,7	6,0	6,2	5,7
J	Financijsko posredovanje	1,5	3,0	1,6	0,7	2,2
K	Poslovanje nekretninama i posl. usluge	17,5	9,5	13,5	13,8	14,5
L	Javna uprava	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
M	Obrazovanje	1,1	1,4	0,8	0,2	0,6
N	Zdravstvo	3,4	3,6	2,2	1,5	2,0
O	Ostale usluge	6,4	5,1	6,4	4,5	5,2
UKUPNO		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Prosječni ukupni udio sive ekonomije u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti (BDV) hrvatskog gospodarstva tijekom promatranog razdoblja opada. S početnih 15,4 posto BDV-a (12,4 posto BDP-a) 1998. godine, taj je udio 2002. godine iznosio 13,9 posto BDV-a (11,2 posto BDP-a), Tablica 6. Ako se iz obuhvata isključe ilegalne aktivnosti, udio sive ekonomije u BDP-u 1998. godine iznosi 11,4 posto, a 2002. godine 10,2 posto.

Djelatnosti s najvećim udjelima sive ekonomije u BDV te djelatnosti 2002. godine su:

- hoteli i restorani (33,7 posto),
- poslovanje nekretninama i poslovne usluge (31,7 posto),
- ribarstvo (26,7 posto),
- građevinarstvo (21,7 posto),
- ostale usluge (19,9 posto) i
- trgovina (19,1 posto).

Treba posebno naglasiti djelatnosti u kojima je zabilježen porast udjela u BDV-u. To su sljedeće djelatnosti: hoteli i restorani, ribarstvo, građevinarstvo, prerađivačka industrija i opskrba električnom energijom, plinom i vodom.

Tablica 6. **Udjeli sive ekonomije u ukupnom BDV-u pojedinih djelatnosti, u %**

Djelatnosti prema NKD	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
A Poljoprivreda, lov i šumarstvo	10,9	10,1	11,7	9,4	10,1
B Ribarstvo	19,8	7,7	15,8	28,6	26,7
C Rudarstvo i vađenje	3,8	4,3	2,9	3,1	2,9
D Prerađivačka industrija	7,5	12,0	13,9	11,7	13,8
E Opskrba el. energijom, plinom i vodom	0,9	1,6	1,5	1,5	1,9
F Građevinarstvo	16,9	16,1	25,5	29,1	21,7
G Trgovina na veliko i malo	25,9	27,5	26,4	26,3	19,1
H Hoteli i restorani	28,3	24,6	29,6	32,8	33,7
I Prijevoz, skladištenje i veze	20,0	13,0	7,9	7,7	6,6
J Financijsko posredovanje	4,6	7,3	4,5	1,9	4,8
K Poslovanje nekretninama i posl. usluge	49,3	23,0	35,3	32,8	31,7
L Javna uprava	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
M Obrazovanje	3,4	3,4	2,0	0,5	1,7
N Zdravstvo	9,3	7,4	5,1	3,5	4,8
O Ostale usluge	37,1	20,6	28,0	18,0	19,9
UKUPNO, uključujući N2 (u % BDV-a)	15,4	13,5	14,9	14,3	13,9
UKUPNO, uključujući N2 (u % BDP-a)	12,4	10,8	11,8	11,3	11,2
UKUPNO, bez N2 (u % BDP-a)	11,4	9,8	10,7	10,3	10,2

U nastavku su prikazani rezultati prema pojedinim oblicima sive ekonomije. Ukupna veličina sive ekonomije u Hrvatskoj u 2002. godini je iznosila 20,1 milijardu kuna, što je porast od 18 posto u odnosu na 1998. godinu (Tablica 7). Najznačajniji oblik sive ekonomije je N6 - netočno prijavljivanje proizvođača: 9,0 milijardi kuna. Potom slijedi N1 - neregistrirani (skriveni) proizvođači (5,6 milijardi kuna), te N7 - statistički nedostaci podataka (2,7 milijardi kuna). Razvidno je da je najveći porast sive ekonomije ostvaren u pojavnom obliku N6 - netočno prijavljivanje proizvođača, dok je siva ekonomija smanjena u pojavnom obliku N1 - neregistrirani (skriveni) proizvođači. To ukazuje na činjenicu da se

siva ekonomija sve više seli u područje netočnog prijavljivanja, odnosno ingerenciju rada Porezne uprave, dok je neregistriranih (skrivenih) proizvođača, s odmicanjem procesa izgradnje tržišnih institucija i porastom kazni, sve manje. Drugim riječima, metode utaje poreza postaju sofisticiranije.

Tablica 7. Siva ekonomija u Hrvatskoj prema pojedinim oblicima (N1-N7), u tisućama kuna						
Oblik sive ekonomije		1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
N1	Neregistrirani (skriveni proizvođači)	7.701.002	6.988.430	6.538.261	6.013.777	5.636.012
N2	Neregistrirani ilegalni proizvođači	1.403.558	1.444.106	1.555.692	1.689.523	1.829.778
N3	Proizvođač nema obvezu registriranja	117.571	114.429	180.508	259.448	291.366
N4	Registrirana pravna osoba koja nije uključena u statistički obuhvat					
N5	Registrirano neinkorporirano poduzeće koje nije uključeno u statistički obuhvat	380.200	421.200	476.714	523.548	631.730
N6	Netočno prijavljivanje proizvođača	4.863.038	4.375.293	6.447.203	7.532.944	9.007.633
N7	Statistički nedostaci podataka	2.601.238	1.984.703	2.751.949	2.779.896	2.705.473
UKUPNO		17.028.019	15.328.161	17.950.327	18.799.137	20.101.991

Mjerenom udjelima pojedinih oblika sive ekonomije, pojavni oblik N6 – netočno prijavljivanje je činio 2002. godine 44,8 posto ukupne sive ekonomije. Potom slijedi N1 28,0 posto i N7 13,5 posto (Tablica 8). Razvidno je da Porezna uprava mora većinu svojih napora usredotočiti na netočno prijavljivanje proizvođača, odnosno podcjenjivanje prihoda i precjenjivanje troškova, te fiktivnu prijavu na minimalnu plaću. S druge strane, postoji značajan prostor za poboljšavanje statističkog obuhvata podataka koji još uvijek čine 13,5 posto ukupne sive ekonomije u Hrvatskoj.

Oblik sive ekonomije		1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
N1	Neregistrirani (skriveni proizvođači)	45,2	45,6	36,4	32,0	28,0
N2	Neregistrirani ilegalni proizvođači	8,2	9,4	8,7	9,0	9,1
N3	Proizvođač nema obvezu registriranja	0,7	0,7	1,0	1,4	1,4
N4	Registrirana pravna osoba koja nije uključena u statistički obuhvat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
N5	Registrirano neinkorporirano poduzeće koje nije uključeno u statistički obuhvat	2,2	2,7	2,7	2,8	3,1
N6	Netočno prijavljivanje proizvođača	28,5	28,5	35,9	40,1	44,8
N7	Statistički nedostaci podataka	15,2	12,9	15,3	14,8	13,5
	UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

U Tablici 9 prikazani su udjeli pojedinih oblika sive ekonomije u BDV-u. Udio je na razini ukupne Hrvatske opao s 15,4 posto 1998. godine na 13,9 posto 2002. godine.

Oblik sive ekonomije		1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
N1	Neregistrirani (skriveni proizvođači)	7,0	6,2	5,4	4,6	3,9
N2	Neregistrirani ilegalni proizvođači	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
N3	Proizvođač nema obvezu registriranja	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
N4	Registrirana pravna osoba koja nije uključena u statistički obuhvat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
N5	Registrirano neinkorporirano poduzeće koje nije uključeno u statistički obuhvat	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
N6	Netočno prijavljivanje proizvođača	4,4	3,9	5,3	5,7	6,3
N7	Statistički nedostaci podataka	2,4	1,7	2,3	2,1	1,9
	UKUPNO	15,4	13,5	14,9	14,3	13,9

Osim navedenih javnih oblika sive ekonomije, službeni BDP Hrvatske podcijenjen je i glede tretmana imputirane stambene rente, a radi se o zahtjevu Eurostata da se u obračun imputirane stambene rente uključi i imputirani neto poslovni višak, koji se u Hrvatskoj prema postojećoj metodologiji obračuna ne uključuje⁸. Alternativnim načinom obračuna vrijednosti stambene rente, tzv.

⁸ Više vidjeti u Lovrinčević i Mikulić (2005).

troškovnom metodom koju preporučuje Eurostat za zemlje koje imaju manje od 10 posto stambenog fonda na tržištu za iznajmljivanje, dobije se iznos za koji je potrebno korigirati sadašnju vrijednost stambene rente u BDP-u. Potrebna korekcija sadašnje vrijednosti imputirane stambene rente, uz uporabu pretpostavke neto poslovnog viška od 2 posto vrijednosti ukupnog stambenog fonda, iznosi od 6,4 milijarde kuna 1998. godine do 8,2 milijarde kuna 2002. godine. S novom alternativnom vrijednošću obračunate stambene rente, udio stambene rente nakon uključivanja sive ekonomije u BDP iznosi od 8,6 posto 1998. godine do 8,9 posto 2002. godine. To ukazuje na činjenicu da su relativne cijene imovine rasle brže od općeg deflatora BDP, te se uz ovaj udio Hrvatska svrstava u razine usporedive s drugim tranzicijskim i europskim zemljama. Valja napomenuti da je ovo još uvijek konzervativna procjena jer većina novih EU članica koristi procjenu poslovnog viška od 2,5 posto, a ne kao ovdje predloženih 2 posto ukupne vrijednosti stambenog fonda.

Tablica 10 je zbirna i obuhvaća ukupne potrebne korekcije BDP-a Hrvatske (donja granica procjene), te raščlambu po pojedinim oblicima sive ekonomije. Nakon uključivanja sive ekonomije u službeni BDP, nove vrijednosti ukupnog BDP-a trebale bi iznositi: 161,0 milijardu kuna 1998. godine, 163,8 milijardi kuna 1999. godine, 177,8 milijardi kuna 2000. godine, 192,4 milijarde kuna 2001. godine, te 209,6 milijardi kuna 2002. godine.

Mjerenom udjelom u BDP-u, ukupne korekcije (udio sive ekonomije) trebale bi iznositi:

- 12,4 posto bez promjene metodologije obračuna stambene rente, odnosno 17,0 posto s uključenom promjenom obračuna stambene rente (1998. godine),
- 10,8 posto bez promjene metodologije obračuna stambene rente, odnosno 15,7 posto s uključenom promjenom obračuna stambene rente (1999. godine),

Tablica 10. Ukupna potrebna korekcija BDP-a, koja obuhvaća uključivanje sive ekonomije i promjenu metodologije obračuna stambene rente, donja granica procjene, tekuće cijene, u tisućama kuna					
	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Službeni BDP	137.603.708	141.579.068	152.518.827	165.639.462	181.231.000
Siva ekonomija (N1-N7)	17.028.019	15.328.161	17.950.327	18.799.137	20.101.991
Metodološke promjene izračuna stambene rente	6.390.756	6.862.893	7.359.173	7.918.378	8.241.756
Ukupna korekcija	23.418.775	22.191.054	25.309.500	26.717.515	28.343.747
Ukupno korigirani BDP	161.022.483	163.770.122	177.828.327	192.356.977	209.574.747
Postotak korekcije (N1-N7), u %	12,4	10,8	11,8	11,3	11,1
Postotak ukupne korekcije uključujući stambenu rentu, u %	17,0	15,7	16,6	16,1	15,6

- 11,8 posto bez promjene metodologije obračuna stambene rente, odnosno 16,6 posto s uključenom promjenom obračuna stambene rente (2000. godine),
- 11,3 posto bez promjene metodologije obračuna stambene rente, odnosno 16,1 posto s uključenom promjenom obračuna stambene rente (2001. godine),
- 11,1 posto bez promjene metodologije obračuna stambene rente, odnosno 15,6 posto s uključenom promjenom obračuna stambene rente (2002. godine).

4.2. Ukupna siva ekonomija u Hrvatskoj prema prosjeku ostalih metoda – gornja granica procjene

Gornja granica ukupne veličine sive ekonomije u Hrvatskoj temelji se na rezultatima dobivenim uporabom drugih metoda. Pri procjeni gornje granice sive ekonomije koristi se usporedba rezultata procjene sive ekonomije za zemlje nove članice. Ključno je utvrditi omjer između prosjeka svih ostalih metoda (vidjeti Tablicu 2) i konzervativne procjene na temelju Eurostatovog pristupa. Rezultati su prikazani u Tablici 11.

Tablica 11. Usporedba rezultata procijenjene veličine sive ekonomije na temelju Eurostatovog pristupa, odnosno ostalih metoda			
Zemlja/metoda	Metoda Eurostata 2000.	Prosjek ostalih metoda (Tablica 2)	Omjer ostale metode/Eurostat
Češka	6,8*	16,4	2,4
Estonija	11,2	29,9	2,7
Latvija	15,1	42,5	2,8
Litva	18,9	28,7	1,5
Malta	5,8	n.a.	n.a.
Mađarska	11,9	28,6	2,4
Poljska	14,7	17,3	1,2
Slovačka	14,8	16,8	1,1
Slovenija	8,1*	23,0	2,8
Prosjek	12,1	26,0	2,15
Hrvatska	15,8*	34,0	2,15

* Podatak se odnosi na 2002.
Izvor: Eurostat (2004).

Iz Tablice 11 razvidno je da je prosječna veličina sive ekonomije prema pristupu Eurostata iznosila 12,1 posto za skupinu zemalja novih EU članica. Prosjek rezultata svih ostalih metoda (inputa električne energije, DYMIMIC) bio je 2,15 puta veći od rezultata na temelju pristupa Eurostata. Ako procjenu sive ekonomije za Hrvatsku na temelju Eurostatovog pristupa (15,6 posto BDP-a) pomnožimo s prosječnim omjerom za ostale zemlje (2,15), tada dobijemo procijenjenu gornju granicu sive ekonomije u Hrvatskoj (33,6 posto BDP-a) 2002. godine (Tablica 12).

---

5. Utjecaj uključivanja sive ekonomije na osnovne makroekonomske agregate Hrvatske

U ovom dijelu prikazuje se kako bi izgledali osnovni makroekonomski agregati u slučaju da se BDP Hrvatske korigira za procijenjenu veličinu sive ekonomije. Korišten je pristup Eurostata kao donja granica procjene za koju će BDP Hrvatske biti korigiran u skoroj budućnosti. Obuhvaćeni su svi pojavnici oblici sive ekonomije (N1-N7), kao i metodološka korekcija obračuna imputirane stambene rente.

Prikazane su usporedbe s tranzicijskim zemljama koje su 2004. godine postale punopravne članice Europske unije i s preostalim zemljama kandidatima (Bugarska i Rumunjska). Obuhvaćeno je razdoblje od 1999. do 2003. u kojem su sve navedene zemlje u svoj podatak o BDP-u uključile i rezultate za procjenu sive ekonomije iz ranije objašnjenog Exhaustiveness programa. Podaci za Hrvatsku prikazani su u obje varijante, s uporabom službenog BDP-a, i s korekcijom za veličinu sive ekonomije. Procjena sive ekonomije za razdoblje 1998-2002. godine prikazana je u prethodnom poglavlju, dok je 2003. godina procijenjena na osnovi rezultata prethodnog razdoblja. Budući je u 2003. godini zabilježen brži porast djelatnosti u kojima je veličina sive ekonomije značajnija, za očekivati je da se ukupan udio sive ekonomije blago poveća.

Tablica 12. Ukupna korekcija BDP-a koja obuhvaća uključivanje sive ekonomije, donja i gornja granica procjene, tekuće cijene, u tisućama kuna

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Službeni BDP	137.603.708	141.579.068	152.518.827	165.639.462	181.231.000
Ukupna siva ekonomija (donja granica)	23.418.775	22.191.054	25.309.500	26.717.515	28.343.747
Ukupna siva ekonomija (gornja granica)	50.265.156	47.762.459	54.402.583	57.303.040	60.903.646
Ukupno korigirani BDP (donja granica)	161.022.483	163.770.122	177.828.327	192.356.977	209.574.747
Ukupno korigirani BDP (gornja granica)	187.868.864	189.341.527	206.921.410	222.942.502	242.134.646
Udio sive ekonomije u BDP-u (donja granica), u %	17,0	15,7	16,6	16,1	15,6
Udio sive ekonomije u BDP-u (gornja granica), u %	36,5	33,7	35,7	34,6	33,6

5.1. Razina razvijenosti Hrvatske, mjerena BDP-om po stanovniku

Kao mjera razvijenosti pojedine zemlje najčešće se koristi pokazatelj BDP-a po stanovniku. Na razini EU, projektom usporedbe pariteta kupovne moći po zemljama omogućena je kvalitetnija usporedba razine razvijenosti, budući da se BDP zemalja korigira za razlike u razinama cijena.

Kao što je iz Tablice 13 razvidno, prema pokazatelju službeno registriranog BDP-a po stanovniku prema paritetu kupovne moći (PPP), Hrvatska se 2003. godine nalazila iza svih tranzicijskih zemalja koje su postale punopravne članice EU 2004. godine osim Latvije, Litve i Poljske, dok Bugarska i Rumunjska znatno zaostaju i za Hrvatskom i za ostalim analiziranim zemljama.

Ako se u službeni BDP uključi i siva ekonomija, kako je to učinjeno u ostalim zemljama kandidatima, tada bi prema ovom pokazatelju Hrvatska bila ekonomski razvijenija i od Estonije, Poljske i Slovačke, a ispred nje bi i dalje bile Slovenija, Češka i Mađarska. Međutim, s druge strane, uključivanje sive ekonomije ne mijenja bitno pokazatelj rasta BDP-a po stanovniku prema paritetu kupovne moći u razdoblju 1999-2003. Naime ukupan BDP po stanovniku (s uključenom sivom ekonomijom) rastao je ukupno za razdoblje tek oko 0,2 posto brže od rasta službeno registriranog BDP-a. Po pokazatelju prosječne brzine rasta BDP-a po stanovniku prema paritetu kupovne moći, Hrvatska i dalje ostaje u sredini skupine analiziranih zemalja. Najveći kumulativni porast zabilježen je kod baltičkih zemalja, Mađarske, Bugarske i Rumunjske.

Razina BDP-a po stanovniku prema paritetu kupovne moći prema podacima za formalno gospodarstvo u 2003. godini bi iznosila oko 46,4 posto prosječnog BDP-a za sve zemlje EU (Tablica 14). To je za oko 8 postotnih bodova manje od tranzicijskih zemalja koje su ušle u EU 2004. godine (NMS-8). Međutim, s korekcijom za sivu ekonomiju navedena razlika bi se znatno smanjila i pokazala realniju razinu razvijenosti hrvatskog gospodarstva.

Tablica 13. **BDP po stanovniku prema paritetu kupovne moći, u tekućim eurima**

	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	Indeks 2003/1999.	Indeks EU-25=100
Češka	12.139	12.761	13.474	14.258	14.661	120,8	68,3
Mađarska	9.707	10.507	11.501	12.349	12.768	131,5	59,5
Poljska	8.432	9.014	9.251	9.622	9.801	116,2	45,7
Slovačka	8.717	9.428	10.010	10.836	11.139	127,8	51,9
Slovenija	13.649	14.409	15.230	15.868	16.339	119,7	76,2
Estonija	7.616	8.568	9.138	9.848	10.337	135,7	48,2
Latvija	6.325	6.981	7.626	8.216	8.721	137,9	40,6
Litva	6.961	7.581	8.305	8.939	9.744	140,0	45,4
Bugarska	4.881	5.305	5.821	6.073	6.341	129,9	29,6
Rumunjska	4.745	4.987	5.440	6.041	6.332	133,4	29,5
Hrvatska	7.425	8.081	8.602	9.350	9.951	134,0	46,4
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	8.591	9.422	9.987	10.827	11.532	134,2	53,8

Izvor: WIIW, Eurostat.

5.2. Pokazatelji stanja javnih financija u Hrvatskoj

Tablica 14 prikazuje prihode i izdatke sektora opće države. Prema službenim podacima, udio izdataka sektora opće države u 2003. godini u Hrvatskoj (48,2 posto BDP-a) veći je od prosjeka tranzicijskih zemalja novih članica EU (44,7 posto BDP-a kod NMS-8⁹). Ovaj pokazatelj je, inače, vrlo heterogen za navedenu skupinu zemalja i iznosi od 34,1 posto za Litvu do 53,2 posto za Češku. Međutim, uključivanjem sive ekonomije u Hrvatskoj, udio ukupnih izdataka opće države u postotku BDP-a pada na 41,5 posto, što je ispod prosjeka skupine zemalja NMS-8. S druge strane, prihodi opće države koji su iznad prosjeka skupine analiziranih zemalja (43,7 posto u Hrvatskoj prema 40,9 posto u skupini NMS-8), uključivanjem sive ekonomije padaju na razinu od 37,7 posto BDP-a, što je osim Litve i Latvije, najniže od svih zemalja novih članica EU-a. S ovim novim činjenicama izazov za javne financije u Hrvatskoj, više od potrebe smanjivanja udjela javne potrošnje, postaje ustrajavanje na kvalitetnijoj strukturi javne potrošnje unutar zadanog udjela državnih izdataka u BDP-u s jedne strane,

⁹ NMS-8: Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Poljska, Slovačka, Slovenija.

odnosno, učinkovitije prikupljanje poreznih i ostalih prihoda države s druge strane.

Tablica 14. **Prihodi i izdaci sektora opće države odabranih tranzicijskih zemalja, 2003.**

Zemlja	BDP u EUR, PPP po stanovniku EU-25=100	Izdaci opće države u % BDP-a	Prihodi opće države u % BDP-a
Češka	68,3	53,2	41,6
Estonija	48,2	35,7	38,9
Mađarska	59,5	50,7	44,5
Latvija	40,6	36,0	34,5
Litva	45,4	34,1	32,3
Poljska	45,7	48,7	44,3
Slovačka	51,9	50,8	45,2
Slovenija	76,2	48,2	46,2
NMS-8 ¹⁾	54,5	44,7	40,9
EU-15	109,2	48,4	45,8
EU-25 ¹⁾	100,0	46,3	44,6
Hrvatska	46,4	48,2	43,7
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	53,8	41,5	37,7

Izvor: WIIW, Eurostat.

Glede učinaka uključivanja sive ekonomije na veličinu deficita sektora opće države (Tablica 15), vidljivo je da će u 2003. godini pasti sa 6,1 posto na 5,3 posto BDP, ali se relativna pozicija Hrvatske neće promijeniti u odnosu na druge zemlje. Naime, nakon Češke i Mađarske, Hrvatska će ostati zemlja s najvećim udjelom deficita opće države u BDP-u.

Visoka razina deficita opće države kumulirala je tijekom godina i dovela razinu javnog duga u postotku BDP-a 2003. godine na 50,3 posto, odnosno 43,4 posto nakon uključivanja sive ekonomije (Tablica 16). Uključivanje sive ekonomije daje veći prostor hrvatskim javnim financijama od gornje granice Maastrichtskog kriterija (60 posto BDP-a), ali ne mijenja značajnije relativni položaj Hrvatske. Naime, nakon Mađarske, Poljske i Bugarske, Hrvatska će ostati zemlja s najvišim udjelom javnog duga u postotku BDP-a, premda značajno ispod 60 posto.

Zemlja	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Češka	-3,7	-3,7	-5,9	-6,7	-11,6
Mađarska		-2,3	-3,7	-8,5	-6,2
Poljska	-1,9	-1,6	-3,9	-3,6	-4,5
Slovačka	-7,1	-12,3	-6,0	-5,7	-3,7
Slovenija		-3,5	-2,7	-2,3	-2,0
Estonija	-3,7	-0,6	0,3	1,3	3,1
Latvija	-4,9	-2,7	-2,1	-2,7	-1,5
Litva	-5,5	-2,5	-2,0	-1,5	-1,9
Bugarska	-0,9	-0,6	-0,6	-0,7	0,0
Rumunjska		-4,0	-3,2	-2,5	-2,3
Hrvatska	-8,2	-6,5	-6,8	-4,8	-6,1
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	-7,1	-5,6	-5,9	-4,1	-5,3

Izvor: WIIW, IFS.

Zemlja	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Češka	14,0	18,2	27,2	30,7	38,3
Mađarska	61,2	55,4	52,2	55,5	56,9
Poljska	40,3	36,8	36,7	41,2	45,4
Slovačka	43,8	49,9	48,7	43,3	42,6
Slovenija	25,1	27,4	28,1	29,5	29,4
Estonija	6,5	4,7	4,4	5,3	5,3
Latvija	13,7	12,9	14,9	14,1	14,4
Litva	23,4	23,8	22,9	22,4	21,4
Bugarska	79,3	73,6	66,2	53,2	46,2
Rumunjska	24,0	23,9	23,2	23,3	21,3
Hrvatska	47,2	48,9	50,3	49,9	50,3
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	40,8	41,9	43,3	43,1	43,4

Izvor: WIIW, IFS.

5.3. Utjecaj na pokazatelje salda bilance plaćanja i inozemnog duga Hrvatske

Nakon uključivanja sive ekonomije, udio inozemnog duga u postotku BDP-a za Hrvatsku 2003. godine pada sa 75,5 posto na 65,2 posto (Tablica 17). Hrvatska će,

uz Mađarsku, i nakon uključivanja sive ekonomije ostati zemlja s najvećim udjelom inozemnog duga u BDP-u, što značajno utječe na razinu kreditnog rejtinga zemlje.

Zemlja	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Češka	41,6	42,0	39,1	37,8	38,3
Mađarska	60,8	64,8	64,0	61,4	67,1
Poljska	42,2	44,1	39,2	43,5	50,0
Slovačka	52,1	54,9	54,0	55,7	51,2
Slovenija	26,9	32,8	34,4	40,0	58,3
Bugarska	84,3	88,9	78,1	70,3	63,1
Rumunjska	24,6	27,8	29,7	33,3	33,6
Hrvatska	54,1	60,6	60,7	61,6	75,5
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	46,8	52,0	52,3	53,2	65,2

Izvor: WIIW, IFS.

5.4. Maastrichtski kriteriji i uključivanje sive ekonomije u Hrvatskoj

Na kraju je u Tablici 18 prikazan zbirni utjecaj uključivanja sive ekonomije na osnovne makroekonomske indikatore u odnosu na Maastrichtske kriterije. Iz Tablice 18 je razvidno da se mijenja veličina udjela deficita opće države u BDP-u sa -6,1 posto na -5,3 posto, te javnog duga s 50,3 na 43,4 posto BDP-a. Uključivanje sive ekonomije ne utječe na ostala dva indikatora: inflaciju i dugoročne kamatne stope.

U cjelini gledano, Hrvatska i nakon uključivanja sive ekonomije u službeni BDP 2003. godine zadovoljava tri od četiri Maastrichtska kriterija. Ne ispunjava kriterij deficita opće države u postotku BDP-a, gdje je dozvoljena granice 3 posto BDP-a, a Hrvatska je 2003. godini imala -5,3 posto BDP-a s uključenom sivom ekonomijom. Stoga valja ustrajati u nadolazećem razdoblju na daljnjoj konsolidaciji javnih financija. Međutim, uključivanje sive ekonomije u službeni BDP utječe na brzinu u kojoj Hrvatska može zadovoljiti i preostali Maastrichtski kriterij.

Tablica 18. Maastrichtski kriteriji u novim članicama EU i zemljama kandidatima, 2003. godine				
Zemlja, skupina zemalja	Deficit opće države, u % BDP-a, 2003.	Javni dug, u % BDP-a, 2003.	Inflacija	Dugoročne kamatne stope
Hrvatska	-6,1	50,3	1,8	
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	-5,3	43,4	1,8	5 aproksimativno* 5 aproksimativno*
Maastrichtski kriteriji	-3,0	60	2,6 (prosjeck triju članica EU s najnižom inflacijom + 1,5 postotni bod)	6,13 (prosjeck dugoročnih kamatnih stopa u tri zemlje članice EU s najnižom inflacijom + 2 postotna boda)
Nove članice EU i zemlje kandidati koji zadovoljavaju sve kriterije				
Estonija	+ 3,1	5,3	1,1	4,9
Litva	- 1,9	21,4	-0,9	5,2
Zemlje koje zadovoljavaju samo tri kriterija				
Slovenija	-2,0	29,4	5,2	6,1
Latvija	-1,5	14,4	3,3	5,0
Češka	-11,6	38,3	0,4	4,2
Poljska	-4,5	45,4	0,9	6,0
Hrvatska	-6,1	50,3	1,8	5
Hrvatska (uključena siva ekonomija)	-5,3	43,4	1,8	aproximativno* 5 aproximativno*
Zemlje koje zadovoljavaju samo dva kriterija				
Malta	-9,7	72,0	2,1	4,9
Slovačka	-3,7	42,6	8,6	5,0
Zemlje koje zadovoljavaju samo jedan kriterij				
Mađarska	-6,2	56,9	5,0	7,2
Cipar	-6,3	72,2	3,4	4,7

Napomena: Kriterij konvergencije koji je zadovoljen je posebno označen.

Izvor: WIJW na temelju procjena Europske komisije, proljeće 2004. "Economic Forecasts, European Commission", str. 134.* nije u potpunosti usporedivo s Maastrichtskim kriterijem referentne dugoročne kamatne stope (vidi detaljnije <http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/reference/sdds>).

5.5. Zaključno o veličini sive ekonomije u Hrvatskoj i utjecaj na makroekonomske agregate

EU je uvela eksplicitnu obvezu za sve zemlje članice da u službeni podatak o BDP-u uključe i procjenu sive ekonomije, koja je posljedica statističkih ili ekonomskih razloga. U tu svrhu, za zemlje kandidate, od kojih je 10 postalo punopravnim članicama 1. svibnja 2004. godine, osmišljen je tzv. Eurostatov Exhaustiveness program. U skladu s rezultatima tog programa, nove članice EU u službeni BDP uključuju i korekciju za sivu ekonomiju. Prosječna korekcija službenog BDP-a za 2000. godinu za tu skupinu zemalja iznosila je 12,1 posto BDP-a, s rasponom od 5,8 posto (Malta) do 18,9 posto (Litva). Hrvatska nije bila obuhvaćena Exhaustiveness programom, te službeni podaci o ostvarenom BDP-u ne obuhvaćaju sivu ekonomiju i nisu u potpunosti usporedivi s podacima za nove članice EU-a.

Glede procjene sive ekonomije u skupini tranzicijskih zemalja, korištenje ostalih metoda je manje vjerodostojno zbog oskudnosti skupa podataka. Naime, najčešće korišteni pristup u tržišnim gospodarstvima je monetarni pristup koji zbog procesa remonetizacije i značajnog produblivanja financijskog tržišta u tranzicijskim zemljama, nema smisla upotrebljavati. Pojedini indikatori o veličini i složenosti zakonske regulative, odnosno poreznom moralu nisu raspoloživi. Sustav nacionalnih računa je još u razvitku pa sve metode, koje se oslanjaju na uporabu različitih izvora s dohodovne i potrošne strane, nisu po zemljama metodološki usklađeni. Na kraju ostaju dva pristupa koja koriste autori u proučavanju veličine sive ekonomije u tranzicijskim zemljama. Prvi je pristup preko tzv. inputa, gdje se kao indikator koriste podaci o potrošnji električne energije, a drugi je tzv. Eurostatov pristup koji se koristi u Exhaustiveness programu za zemlje kandidate.

Eurostatova metoda procjene veličine sive ekonomije je najkonzervativnija od svih drugih metoda procjene i daje uvijek najnižu (donju) veličinu procjene sive ekonomije. Ostale metode procjene (metoda inputa, ekonometrijske ocjene) daju u prosjeku 2,15 puta (Tablica 11) višu razinu procjene sive ekonomije od Eurostatove metode procjene.

Na temelju Eurostatovog pristupa u ovom je radu napravljena procjena sive ekonomije za razdoblje 1998-2002. godine. Prema procjeni na temelju takvog pristupa, siva ekonomija (uključujući korekciju obračuna imputirane stambene rente) u Hrvatskoj iznosi između 15,7 posto (1999) i 17,0 posto (1998). Na temelju podataka o kretanju strukture BDP-a u 2003. godini, budući je rastao udio uslužnih djelatnosti s većim udjelom sive ekonomije, procijenjeno je da se udio ukupne sive ekonomije u BDP blago povećao i da je 2003. godine iznosio 15,6 posto BDP-a. To znači, da gornja granica procjene sive ekonomije za Hrvatsku, do koje bi se došlo korištenjem ostalih metoda, iznosi 33,6 posto BDP-a u 2003. godini.

U Tablici 19 prikazan je utjecaj na osnovne makroekonomske indikatore u slučaju da se službeni BDP Hrvatske korigira za procijenjeni iznos sive ekonomije Eurostatovom metodom.

Tablica 19. Usporedba osnovnih makroekonomskih indikatora korištenjem službenog BDP-a i BDP-a koji obuhvaća procjenu sive ekonomije Eurostatovim pristupom		
	Hrvatska	Hrvatska (uključena siva ekonomija)
BDP po stanovniku, euro, PPP	9.951	11.532
BDP po stanovniku PPP, EU-25=100	46,4	53,8
Izdaci javnog sektora, u % BDP-a	48,2	41,5
Prihodi javnog sektora, u % BDP-a	43,7	37,7
Deficit javnog sektora, u % BDP-a	-6,1	-5,3
Javni dug, u % BDP-a	50,3	43,4
Inozemni dug, u % BDP-a	75,5	65,2

Uključivanjem sive ekonomije Hrvatska po dosegnutom BDP-u po stanovniku, mjerenom po paritetu kupovne moći, smanjuje zaostatak. Nova razina bi iznosila 53,8 posto prosjeka EU-25 mjereno BDP-om po stanovniku prema PPP, a prema službenim podacima iznosila je 46,4 posto. Smanjuje se i udio ukupnih izdataka konsolidiranog sektora države s 48,2 posto na 41,5 posto, čime se Hrvatska nalazi ispod prosjeka zemalja NMS-8, koje imaju taj udio na 44,7 posto i teza o visokoj razini izdataka sektora države u Hrvatskoj više ne izgleda u potpunosti vjerodostojnom.

Međutim, glede udjela javnog duga u BDP-u i nakon uključivanja sive ekonomije, Hrvatska se nalazi u lošijoj poziciji od većine NMS-8 zemalja. Sličan zaključak vrijedi i za deficit tekućeg računa platne bilance i udjela vanjskog duga u BDP-u.

Glede Maastrichtskih kriterija konvergencije postupak uključivanja sive ekonomije ne mijenja situaciju (ne)ispunjavanja kriterija. Naime, uključivanje sive ekonomije utječe na dva indikatora: indikator udjela deficita sektora države u BDP-u i indikatora udjela javnog duga u BDP-u. Uključivanjem sive ekonomije ne postiže se ispunjavanje kriterija deficita sektora opće države. Kriterij veličine javnog duga Hrvatska zadovoljava i bez uključivanja sive ekonomije. S druge strane, kriterij inflacije i visine dugoročnih kamatnih stopa nisu izravno vezani uz veličinu BDP-a.

Literatura

Adam, Marcus C. i Victor Ginsburgh, 1985, "The effects of irregular markets on macroeconomic policy: Some estimates for Belgium", *European Economic Review*, 29(1), str. 15-33.

Asea, Patrick K., 1996, "The Informal Sector: Baby or Bath Water?", Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 45, str. 163-171.

Bhattacharyya, Dilip K., 1999, "On the Economic Rationale of Estimating the Hidden Economy", *The Economic Journal*, 109(456), str. 348-359.

Bejaković, Predrag, 1997, "Procjena veličine neslužbenog gospodarstva u izabranim zemljama", *Financijska praksa*, 21(5-6), str. 91-124.

Državni zavod za statistiku, *Mjesečna izvješća*, razni brojevi i godišta.

European Regional Statistics – Reference Guide, 2003,
http://www.eu-datashop.de/download/DE/klassifi/ncronos/thema1/reg_guid.pdf

EUROSTAT, *European System of account - ESA 1995*.

Feige, Edgar L., 1989, *The underground economies: Tax evasion and information distortion*, Cambridge: Cambridge University Press.

Feige, Edgar L., 1990, "Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Approach", *World Development*, 18(7), str. 989-1002.

Fichtenbaum, Ronald, 1989, "The productivity slowdown and the underground economy", *Quarterly Journal of Business and Economics*, 28(3), str.78-90.

Johnson, Simon, Kaufman, Daniel i Andrei Shleifer, 1997, "The Unofficial Economy in Transition", *Brookings Paper on Economic Activity*, 2, proljeće, str. 159-221.

Johnson, Simon, Kaufman, Daniel i Pablo Zoido-Lobaton, 1998, "Regulatory Scretion and the Unofficial Economy", *The American Economic Review*, 88(2), str. 387-392.

Kaufman, Daniel i Aleksander Kaliberda, 1996, "Integrating the Unofficial Economy into the dynamics of the post socialist Economies: a Framework of Analyses and Evidence", *Policy Research working paper*, 1691.

Karajić, Nenad, 2002, "Siromaštvo i neslužbeno gospodarstvo u Hrvatskoj – kvalitativni aspekti", *Financijska teorija i praksa*, 26(1), str. 273-299.

Lacko, Maria, 1998, "The Hidden Economies of Visegrad Countries in International Comparison: A household Electricity Approach", u L. Halpern i C. Wyplosz, ured., *Hungary: Toward a Market Economy*, str. 1288-152, Cambridge (Mass.): Cambridge University Press.

Loayza, Norman V, 1996, "The Economics of the Informal Sector: a simple Model and some Empirical Evidence from Latin America", *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* 45, str. 129-162.

Lovrinčević, Željko i Davor Mikulić, 2005, "Analitičke podloge za izradu klasifikacije prostornih jedinica za statistiku u Republici Hrvatskoj (NUTS II i NUTS III razina EU)", *Ekonomski institut, Zagreb i Državni zavod za statistiku RH*.

Ministarstvo financija, *Godišnje izvješće za 2002.-2003. godinu*.

OECD, 1997, "Framework for the Measurement of Unrecorded Economic Activities in Transition Economies", *OECD Working Paper*, 177.

Schneider, Friedrich, 2000, "The Increase of the Size of the Informal Economy of 18 OECD Countries: some Preliminary Explanations", referat na konferenciji "Annual Public Choice Meeting", Charleston, S.C.

Schneider, Friedrich i Dominik Enste, 2000, "Shadow Economies Around the World: Size, Causes, and Consequences", *IMF Working paper*, 26.

Schneider, Friedrich, 2002, "Size and Measurement of the Informal economy in 110 Countries around the World", referat na konferenciji "Workshop of Australian National Tax Centre", ANU, Canberra, Australia.

Schneider, Friedrich, 2003, "Veličina i razvoj sive ekonomije i radne snage u sivoj ekonomiji u 22 tranzicijske zemlje i 21 zemlji OECD-a: Što doista znamo?", *Financijska teorija i praksa*, 27(1), str. 1-29.

Tanzi, Vito, 1999, "Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy", *The Economic Journal*, 109(456), str. 338-340.

Weeks, John, 1975, "Policies for expanding employment in the informal sector of developing economies", *International Labor Review*, 111(1), str. 1-14.